

JAN PAWEŁ BOROWSKI

Muzeum Śląska Cieszyńskiego

ZAWADA – ZAPOMNIANA WIEŚ PRZY DROGOMYŚLU

Sieć osadnicza Księstwa Cieszyńskiego jest szeroko przebadana oraz opisana¹. Znamy daty ujawnienia się w źródłach większości miejscowości wchodzących w jej skład, czego odzwierciedleniem są obszerne wykazy zamieszczone w monografii *Śląsk Cieszyński w średniowieczu do 1528 roku* oraz w jej kolejnym tomie *Śląsk Cieszyński w początkach czasów nowożytnych (1528–1653)*². Pomimo to, najbardziej zasłużony na tym polu badań Idzi Panic stwierdza wprost, że „jeżeli chodzi o znajomość dawnej sieci osadniczej, nie posiadamy jeszcze jej pełnego rozpoznania”³. Problem stanowią wsie zaginione, które pojawiają się w źródłach historycznych, często bardzo wcześnie, by wkrótce potem zaniknąć. W Księstwie Cieszyńskim za przykład takich miejscowości mogą posłużyć Nagerwice i Kleczomia⁴. Ponadto na jego terenie istniały także osady, które ujawniły się w źródłach na pewnym etapie rozwoju sieci osadniczej i z czasem zanikły, stając się częścią innej miejscowości⁵. Ciekawym reprezentantem

¹ Gottlieb Biermann, *Geschichte des Herzogthums Teschen*, wyd. 2, Cieszyn 1894; Franciszek Popiołek, *Dzieje Śląska Austriackiego z ilustracjami*, Cieszyn 1913; tenże, *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*, Katowice 1939; Idzi Panic, *Osadnictwo w ziemi cieszyńskiej w okresie wczesnego średniowiecza*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 39, 1984, 1 s. 1–20; tenże, *Księstwo cieszyńskie w średniowieczu*, Cieszyn 1988; tenże, *Historia osadnictwa w księstwie opolskim we wczesnym średniowieczu*, Katowice 1992; tenże, *Kilka nieznanych nazw terenowych dawnego Śląska Cieszyńskiego*, „Pamiętnik Cieszyński”, 9, 1994, 2, s. 45–50; tenże, *Z badań nad osadami zanikłymi na Górnym Śląsku w średniowieczu. Uwagi w sprawie istnienia zaginionych wsi podcieszyńskich, Nageuuiżi, Suenschizi, Suburbium, Radouiza, Zasere, Clechemuje oraz Novosa*, „Pamiętnik Cieszyński”, 15, 2000, s. 29–37; Jaroslav Bakala, *Moravskoslezské pomezí v proměnách 13. věku. Výbor z článků a studií*, Brno 2002; Ladislav Hosák, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 2004.

² I. Panic, współpr. Bogusław Czechowicz, *Śląsk Cieszyński w średniowieczu do 1528 roku*, Cieszyn 2010 (Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych, t. 2, red. I. Panic), s. 283–324; I. Panic, *Śląsk Cieszyński w początkach czasów nowożytnych (1528–1653)*, Cieszyn 2011 (Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych, t. 3, red. I. Panic), s. 163–200.

³ Tenże, *Kilka nieznanych nazw terenowych...*, s. 49.

⁴ Tenże, *Z badań nad osadami zanikłymi...*, s. 30–31.

⁵ Do takich miejscowości zaliczyć możemy m.in. Małą Pruchną wchłoniętą przez Pruchną oraz Górną Rychułą wchłoniętą przez Rychułą, zob. I. Panic, *Śląsk Cieszyński w średniowieczu...*, s. 306.

tej grupy miejscowości są, uważane jeszcze pod koniec ubiegłego wieku za zaginione, Radowice. Dzięki Idziemu Panicowi wiemy, że ta jedna z najstarszych miejscowości Śląska Cieszyńskiego – po raz pierwszy wzmiankowana w roku 1223 – stała się po roku 1523 częścią Puńcowa⁶.

Zjawisko wchłonięcia sąsiedniej wioski możemy zaobserwować także w przypadku Drogomyśla⁷ i Zawady – wtedy to większy Drogomyśl wchłonął Zawadę, podobnie jak Puńców Radowice. Zawada po raz pierwszy ujawnia się w dyplomie z roku 1454⁸, następnie wzmianki o wsi znajdujemy w dokumentach z roku 1487⁹, 1607¹⁰ oraz z roku 1615¹¹. Natomiast rok 1515 przynosi nam informacje o stawie zawadzkim leżącym w Drogomyślu¹². Co ważne, Zawada w powyższych czterech dokumentach występuje za każdym razem obok Drogomyśla, stanowiąc z nim wspólną część uposażenia tego samego właściciela.

Problemy z identyfikacją Zawady występującej w dokumentach z lat 1454–1615 powoduje istnienie w Księstwie Cieszyńskim jeszcze jednej wsi o tej samej nazwie – Zawady położonej nad Piotrówką. Dlatego dla odróżnienia obu miejscowości Zawadę leżącą nad Piotrówką, wzmiankowaną po raz pierwszy w dokumencie z roku 1447¹³, będziemy nazywać Zawadą przy Piotrowicach; natomiast Zawadę leżącą nad Wisłą, wzmiankowaną po raz pierwszy w roku 1454, będziemy opisywać jako Zawadę przy Drogomyślu.

Zawada (a więc wadzić, przeszkadzać)¹⁴ funkcjonuje jako nazwa kilkudziesięciu miejscowości na terenie współczesnej Polski. Pomimo to nie rozstrzygnięto ostatecznie, dlaczego tak nazywano te osady. Mamy przynajmniej kilka hipotez nie dających jednoznacznej odpowiedzi. W pierwszej kolejności wskazuje się, że Zawady to dawne osady obronne, punkty graniczne pomiędzy terenami plemiennymi¹⁵, wreszcie, że to rodzaj przeszkody wodnej, na przykład tamy na rzece zasilającej ciek wodny, niezbędny do napędzenia koła młyna wodnego¹⁶.

⁶ I. Panic, *Z badań nad osadami zanikłymi...*, s. 30–31.

⁷ Najstarsza wzmianka o Drogomyślu pochodzi z 1436 r. Karol Maleczyński, Bronisław Turoń, *Średniowieczne silesiaca i polonica w zbiorach bibliotecznych i archiwalnych w Wiedniu*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 18, 1963, 1, s. 84–93. Idzi Panic na podstawie dokumentu zachowanego w odpisie Leopolda Szersznika wskazuje na rok 1454. I. Panic, *Śląsk Cieszyński w średniowieczu...*, s. 309.

⁸ *Listinář Těšínska. Codex diplomaticus ducatus Tessinensis. Sbíрка listinného materiálu k dějinám knížectví Těšínského*, t. 1–6, wyd. E. Němec; t. 7–9, wyd. E. Němec, Erich Šefčík; t. 10, wyd. E. Šefčík, Český Těšín 1958–1986 (dalej: LT), [nr dokumentu] 213.

⁹ LT 308.

¹⁰ LT 732.

¹¹ LT 818.

¹² LT 402.

¹³ LT 199; I. Panic, *Śląsk Cieszyński w średniowieczu...*, s. 308.

¹⁴ Aleksander Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927, s. 598; Robert Mrózek, *Nazwy miejscowe dawnego Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 1984, s. 195.

¹⁵ Elżbieta Kowalczyk, *Momenty geograficzne państwa Bolesława Chrobrego. Na styku historii i archeologii*, „Kwartalnik Historyczny”, 107, 2000, 2, s. 42.

¹⁶ *Słownik Staropolski*, t. 11, z. 3, *Zapowiadanie–Zawity*, Kraków 1997, s. 228; Maria Fajer, Beata Woskowicz-Ślęzak, *Geologiczne i geomorfologiczne uwarunkowania lokalizacji dawnych młynów wodnych*

Pozostawiając genezę nazwy Zawada jako nierozstrzygniętą, możemy wskazać na młyn w Drogomyślu położony nad stawem, który odnajdziemy na mapie Jana Wielanda z 1736 r.¹⁷ oraz kilkadziesiąt lat późniejszym tzw. zdjęciu józefińskim¹⁸. Miejsce, które do dzisiaj przez najstarszych mieszkańców Drogomyśla nazywane jest jeszcze Zowadą¹⁹, zajmuje dokładnie ten sam obszar, na którym we wspomnianych mapach znajduje się młyn nad stawem oraz drugi Drogomyski most na Wiśle, nazywany także mostem zawadzki. Co interesujące, na zdjęciu józefińskim obszar, który identyfikujemy jako Zawadę przy Drogomyślu, jest gęsto zabudowany i od niego na wysokości mostu na Wiśle zaczyna się zwarta sieć osadnicza wioski, biegnąca na południe aż po drogomyski „zamek” Kaliszów. Jednak mniej więcej w tym miejscu, które współcześnie nazywane jest Zawadą, na obu wspomnianych mapach owa sieć ulega wyraźnemu przerwaniu, dzieląc Drogomyśl niejako na dwa, mniejsze organizmy osadnicze²⁰.

Podobnie w Zawadzie przy Piotrowicach na mapie Wielanda oraz na zdjęciu józefińskim odnajdziemy młyn znajdujący się w pobliżu stawu. Niestety, tak samo jak w przypadku Zawady, przy Drogomyślu nie jesteśmy w stanie ostatecznie rozstrzygnąć, skąd wzięła się nazwa tej miejscowości²¹.

Jak już zostało wspomniane, Zawada przy Drogomyślu po raz pierwszy w źródłach historycznych pojawia się w roku 1454²². Podzielono wtedy spadek po Gochu z Ochab

nad dolną Liswartą, „Acta Geographica Silesiana”, 22, 2016, s. 26, 31.

¹⁷ Jan Wieland, mapa Księstwa Cieszyńskiego, 1736, http://biblio.unibe.ch/webapps/maps/lightbox.php?col=ryh&pic=Ryh_4408_45&col=ryh&ilang=DE [dostęp: 27 VIII 2017]. Jan Wieland pomiaru Księstwa Cieszyńskiego dokonał w roku 1731, zob. Andrzej Konias, *Kartograficzny obraz Śląska na podstawie map księstw śląskich Jana Wolfganga Wielanda i Mateusza Schubartha z połowy XVIII wieku*, Katowice 1995, s. 117.

¹⁸ Zdjęcie Józefińskie, mapa Śląska, 1763–1764, karta 7, http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=sl&map_list=s007 [dostęp: 27 VIII 2017].

¹⁹ R. Mrózek, *Nazwy miejscowe...*, s. 195.

²⁰ Zdjęcie Józefińskie, mapa Śląska, 1763–1764, karta 7, http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=sl&map_list=s007 [dostęp: 27 VIII 2017].

²¹ Zdjęcie Józefińskie, mapa Śląska, 1763–1764, karta 11, http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=sl&map_list=s011 [dostęp: 27 VIII 2017]; J. Wieland, mapa Księstwa Cieszyńskiego, 1736, http://biblio.unibe.ch/webapps/maps/lightbox.php?col=ryh&pic=Ryh_4408_45&col=ryh&ilang=DE [dostęp: 27 VIII 2017]. Wyjaśniając pochodzenie nazwy Zawada, Julius Bayer sięga do jej gwarowego brzmienia Zowada, które odczytuje nie jako przeszkodę, ale zo-wadę, a więc teren za wodą, zob. Julius Bayer, *Denkwürdigkeiten der Stadt Freistad, in Herzogthum Schlesien, in historischer und topographischer Beziehung, einschliesslich der mit ihr verbundenen Ortschaften und aller zu ihrem Bezirke gehörigen Dörfer und Colonien. Von den ältesten Nachrichten bis auf unsere Tage*, Wien 1879, s. 303. Bedřich Téma, choć nie jest pewny czy Zawada ma pochodzenie szkiele lub polskie, to uważa, że na pewno słowiańskie. Ponadto zauważa, że zarówno w języku polskim, jak i czeskim, słowo to ma to samo znaczenie, czyli zawadzać, przeszkadzać. Jego zdaniem Zawada przy Piotrowicach jest miejscowością, która nazwę bierze od lokalizacji; trudny teren, na którym leżała, pełen bagien i moczarów, był przeszkodą w komunikacji, zob. Bedřich Téma, *Závada*, „Těšínsko”, 6, 1963, 6–7, s. 35–36.

²² Dokument z roku 1447, który powszechnie uważany jest za pierwsze wzmiankowanie Zawady przy Piotrowicach, dotyczył podziału uposażenia księżnej Eufemii mazowieckiej, wdowy po księciu cieszyńskim Bolesławie I. Spadek po matce rozdzielili pomiędzy siebie książę Przemysław II z księciem

(młodszym) pomiędzy Jaśka z Belsznicy a Smyła²³. Jasiek z Belsznicy otrzymał wieś Kiczyce oraz Ochaby; Smył otrzymał teren na północ od tej miejscowości, a więc Drogomyśl i Zawadę²⁴. Niestety nie zachował się oryginał tego dokumentu, a jedynie jego odpis sporządzony przez księdza Leopolda Szersznika²⁵. Co gorsza oryginał musiał być w złym stanie lub być niekompletny, ponieważ w odpisie księdza Szersznika odnajdziemy tylko część jego treści, która nagle się urywa.

Podobnie skromne informacje o lokalizacji Zawady niesie nam kolejny dyplom, w którym także i tym razem jest ona wzmiankowana w obecności Drogomyśla. W roku 1487 książę Kazimierz II odnowił swojemu marszałkowi Mikołajowi Brodeckiemu posiadanie Drogomyśla i Zawady²⁶. Treść dokumentu nie ujawnia granic wsi, ale nie mamy żadnych przesłanek, żeby uważać iż w tym czasie Mikołaj Brodecki był właścicielem jakiegokolwiek majątku nad Piotrówką. Przeciwnie, Drogomyśl i Zawada nie były jego jedynymi dobrami w tej części księstwa, posiadał tutaj jeszcze m.in. Ochaby, Zabłocie, Strumień i dalej już w ziemi pszczyńskiej Wisłę Niemiecką, Jarząbkowice oraz Golasowice. Miejscowości te stanowiły zwarte terytorium, na którym Mikołaj Brodecki organizował konsekwentnie wielkie przedsięwzięcie polegające na zakładaniu stawów rybnych²⁷.

Bolesławem II: Skoczów, Frysztat oraz m.in. Piotrowice, a także Zawadę otrzymał Przemysław II, zob. LT, nr 199, także Kazimierz Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, wyd. 2, Kraków 2007, s. 627.

²³ W odróżnieniu od Jaśka z Belsznicy, Smył w dokumencie z roku 1454 nie występuje z przydomkiem czy też z predykatem, który wskazywałby na jego pochodzenie i znacząco ułatwiłby nam jego identyfikację. Idzi Panic rozpoznaje w nim Smyła z Krasnej, zob. I. Panic, *Księstwo cieszyńskie...*, s. 100.

²⁴ LT 213.

²⁵ Książnica Cieszyńska, Rękopisy biblioteki Leopolda Jana Szersznika, sygn. DD IX/6, s. 25.

²⁶ LT 308; dokument ten wydał także I. Pani, który datę wystawienia dokumentu rozwiązał na 25 lipca roku 1487, zob. *Wybór źródeł do dziejów Ustronia*, t. 1, oprac. I. Panic, Cieszyn-Ustroń 1996, s. 55–56; Mikołaj Brodecki w innym dyplomie, również z roku 1487, otrzymał od księcia Kazimierza II potwierdzenie posiadania wiosek Golasowice i Jarząbkowice, zob. LT 307.

²⁷ Mikołaj Brodecki z Brodki i Góry był prawdopodobnie synem Paszka Brodeckiego, starosty pszczyńskiego, po roku 1477 spotykamy go u boku księcia cieszyńskiego Kazimierza II, dzięki któremu zrobił błyskotliwą karierę, zostając jego marszałkiem, zob. Jerzy Polak, *Brodecki Mikołaj*, [w:] *Słownik biograficzny Ziemi Pszczyńskiej*, red. Alojzy Lysko, Pszczyna 1994, s. 44–45. David Pindur nazywa Brodeckiego „ulubionym szlachcicem księcia Kazimierza II”, istotnie Mikołaj piastował nie tylko najwyższy urząd ziemski w księstwie, lecz również często spotykamy go na książeńskich dokumentach w roli świadka, co więcej to sam książę obdarowywał go licznymi przywilejami. Największym wyrazem książej przychylności dla Brodeckiego była zgoda na podniesienie Strumienia (wioski, wcześniej zakupionej przez Mikołaja od Machny Ogrodzeńskiej) do rangi miasta (14 II 1482), obok którego posiadał min. Ochaby, Drogomyśl, Zawadę, Zabłocie, a ponadto w ziemi pszczyńskiej Niemiecką Wisłę, Golasowice oraz Jarząbkowice. Swojemu miastu Brodecki nadał te same prawa, które miały: Bielsko, Frysztat czy niedaleki Skoczów; nadto mieszkańcy Strumienia, otrzymali prawo spadkowe, a miasto na 10 lat zostało zwolnione z podatków. W roku 1503, książę Kazimierz II wyjednał u króla Władysława II potwierdzenie praw miejskich dla Strumienia. Król zezwolił młodemu miastu na zorganizowanie cechów rzemieślniczych oraz na organizowanie raz w tygodniu – w poniedziałek – targu, a także dwa razy w roku jarmarku. Strumień otrzymał także prawo obwarowania oraz herb, zob. David Pindur, *Książę czasów przełomu. Kazimierz II Cieszyński (1450–1528) i jego władztwo*, Wrocław 2010, s. 42–44, 66; por. też Oskar Zawisza, *Dzieje Strumienia*, Cieszyn 1909, s. 7–14. Znacząca część dochodów Mikołaja Brodeckiego pochodziła z gospodarstwa rybnego, którą na terenie swoich wiosek rozwinął na wielką skalę, m.in. dzięki licznym przywile-

W roku 1515 książę Kazimierz II potwierdził Mikołajowi Brodeckiemu zabezpieczenie żony na wioskach Wisła Niemiecka i Zabłocie oraz na dziale wsi Drogomyśl. Na prośbę Brodeckiego w dokumencie zostały wymienione z nazwy stawy, które zostać mają przy pozostałej części Drogomyśla, a wśród nich staw zawadzki²⁸. Jeżeli przyjmujemy, że Mikołaj Brodecki posiadał Zawadę przy Drogomyślu w roku 1487, to nie możemy pominąć pytania, dlaczego w roku 1515 zabrakło jej w uposażeniu, które zapisał swojej żonie Annie. Mikołaj Brodecki wymienia staw zawadzki jako ten, który zostaje przy Drogomyślu, a który znajdować się mógł w Zawadzie, od której bezpośrednio brał swoją nazwę²⁹, a to znaczyć może, że Zawada w tamtym czasie została już połączona z Drogomyślem w jeden organizm.

W roku 1600 Jan Czelo z Czechowic kupił od swojego brata Jerzego m.in. Kończyce Małe, Bąków, Rychuład, Drogomyśl oraz Zawadę. Transakcja została potwierdzona przez księcia Adama Waława dopiero 24 grudnia roku 1607. Niestety w dokumencie nie znajdziemy rozgraniczenia poszczególnych miejscowości, Jan Czelo stwierdza jedynie, że wszystkie z nich leżą w Księstwie Cieszyńskim³⁰. Dzięki znajomości późniejszego dokumentu z roku 1615 mamy jednak prawo domniemywać, że i w tym wypadku chodzi o Zawadę przy Drogomyślu³¹. Jan oraz Jerzy dziedziczyli majątek po swoim ojcu Kacprze Czelo, który według Idziego Panica posiadał Zawadę już w latach siedemdziesiątych wieku XVI³². Trudno wskazać kiedy dokładnie Czelowie weszli w posiadanie Zawady, być może wraz z zakupem Drogomyśla. Choć szczegółów tej transakcji także nie znamy, to wiemy że od roku 1529 kanclerz Księstwa Cie-

jom księcia Kazimierza II z najważniejszym z roku 1488 pozwalającym mu wybudować tamę na Wiśle, niezbędną dla dostarczenia wody do stawów, które tak licznie zakładał, oraz z przywilejem z roku 1504, w którym książę pozwolił na swobodną regulację przepływu wody na terenie pomiędzy Skoczowem a Zabłociem, zob. J. Polak, *Brodecki Mikołaj...*, s. 44–45; D. Pindur, *Książę czasów przełomu...*, s. 76. Mikołaj Brodecki ufundował szpital przy kościele św. Krzyża w Strumieniu, zob. Józef Londzin, *Kościół drewniany na Śląsku Cieszyńskim*, Cieszyn 1932, s. 328. Sfinansował także budowę kościoła św. Barbary, zob. tamże, s. 331, 341. David Pindur twierdzi, że najstarsza wzmianka o strumieńskim kościele parafialnym pochodzi z roku 1491 i dotąd pomijana była w literaturze, zob. D. Pindur, *Książę czasów przełomu...*, s. 43. Autor *Księcia czasów przełomu* nie bierze jednak pod uwagę prac Oskara Zawiszy i Oskara Kuśki – obaj książęta, historycy amatorzy, nie pomijają dyplomu z roku 1491, w którym Mikołaj Brodecki zobowiązuje swoich mieszkańców do dbania o kościół w Strumieniu, zob. O. Zawisza, *Dzieje...*, s. 9, Oskar Kuśka, *Zarys dziejów kościoła św. Krzyża w Strumieniu*, Strumień 2004, s. 9.

²⁸ LT 402. Anna, wdowa po Mikołaju Brodeckim w roku 1526 sprzedała księciu Kazimierzowi II wsie Zabłocie i Wisła Niemiecka, zob. Anton Peter, *Burgen und Schlösser im Herzogthum Schlesien*, Cieszyn 1894, s. 54.

²⁹ W Zawadzie przy Piotrowicach także znajdował się staw Zawadzki, zob. zdjęcie józefińskie, mapa Śląska, 1763–1764r., karta11, http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=sl&map_list=s011 [dostęp: 27 VIII 2017].

³⁰ LT 732.

³¹ LT 818.

³² I. Panic, *Uposażenie ziemskie rodziny Czelo z Czechowic za panowania Piastów (Z badań nad drogami awansu i uposażeniem majątkowym szlachty cieszyńskiej w czasach piastowskich 1290–1653)*, „Średniowiecze polskie i powszechne”, t. 3, red. I. Panic, Jerzy Sperka, Katowice 2004, s. 254. Autor niestety nie precyzuje, czy chodzi o miejscowość leżącą w sąsiedztwie Piotrowic czy Drogomyśla.

szyńskiego Jan Czelo z Czechowic pisał się na Drogomyślu, a więc od jakiegoś już czasu posiadał tę wioskę³³.

Najwięcej informacji na temat tego, że istniała wieś Zawada granicząca z Drogomyślem, przynosi nam dokument z roku 1615, w którym książę Adam Waclaw na prośbę Jerzego Czelo wyznacza granice pomiędzy jego domeną a dobrami Czelów, a więc pomiędzy Drogomyślem i Zawadą a książęcym Zabłociem³⁴. Rozpoznać sytuację na miejscu oraz wyznaczyć miejsca do usypania kopców granicznych miał sędzia ziemski Księstwa Cieszyńskiego Waclaw Pielgrzym. W dokumencie pojawia się także Fryderyk Mleczek z Hownicy piastujący przez pewien czas urząd starosty państwa skoczowsko-strumieńskiego, w skład którego wchodziło Zabłocie³⁵. Z treści dokumentu dowiadujemy się nie tylko, że Drogomyśl i Zawada należą do Czelów i graniczą z książęcym Zabłociem, ale poznajemy także po raz pierwszy dokładny przebieg owej granicy, która opierała się o młyn Swierczynowski, także o drugi młyn w Zabłociu, staw Myskowski, zlokalizowaną po drugiej stronie rzeki (Wisły) pasiekę Szumskiego

³³ Tamże, s. 248. Dzięki ustaleniom Waclawa Gojniczka wiemy, że urząd kanclerza Księstwa Cieszyńskiego pełnił dwóch Janów Czelo – ojciec do roku 1520 i syn, który pisał się na Drogomyślu. Kanclerz Jan Czelo z Czechowic na Drogomyślu popadł w konflikt z księciem Waclawem III Adamem, wraz z bratem Piotrem Czelo był więziony na zamku w Cieszynie. Po licznych interwencjach Jana z Pernsteinu oraz cesarza Ferdynanda, bracia zostali zwolnieni, Jan przekazał swoje dobra w Księstwie Cieszyńskim Piotrowi, a sam wyjechał na Morawy, gdzie otrzymał od Jana z Pernsteinu m.in. Paskov, zob. Waclaw Gojniczek, *Upadek rodziny Czelów z Czechowic. Okoliczności konfliktu kanclerza Jana Czelo z Czechowic z księciem cieszyńskim Waclawem III Adamem*, [w:] *Šlechtic v Horním Slezsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15. – 20. století) / Szlachcic na Górnym Śląsku. Relacje między regionem i centrum w losach i karierach szlachty na Górnym Śląsku (XV–XX wiek)*, uspořádali Jiří Brňovják, W. Gojniczek, Aleš Zářický, Ostrava–Katowice 2011, s. 139–145.

³⁴ LT 818. Jak już zostało powiedziane, obszar w północnej części Drogomyśla, znajdujący się na wysokości drugiego mostu na Wiśle, a graniczący z Zabłociem, choć nie zaznaczony na żadnej oficjalnej mapie nadal jest nazywany Zawadą. Takich miejsc, które mieszkańcy Drogomyśla nazywają jak dawniej, a które dzisiaj na żadnej współczesnej mapie nie mają swojego miejsca, jest więcej; m.in. pola zwane Bierniskami (dawniej staw małe i duże Biernisko), Wilkołak (dawniej staw), Pażuchy, Kradziejów i inne. Zabłocie w interesującym nas okresie pozostawało wioską książęcą wchodzącą w skład państwa skoczowsko-strumieńskiego, zob. *Urbarz Państwa Skoczowsko-Strumieńskiego z 1621 roku*, wyd. W. Gojniczek, Skoczów 1999, s. 12, 82–87.

³⁵ Fryderyk Mleczek z Hownicy na Simoradzu był starostą państwa skoczowsko-strumieńskiego w latach 1604–1606, zob. *Urbarz Państwa...*, s. 13; W. Gojniczek, *Urzędy książęce i ziemskie w ustroju księstwa cieszyńskiego (1477–1653)*, Katowice 2014, s. 301–302; Waclaw starszy Pielgrzym z Trzenkovic urząd sędziego ziemskiego pełnił w latach 1615–1638, zob. tamże, s. 307. Początki państwa skoczowsko-strumieńskiego sięgają roku 1526, kiedy po śmierci Mikołaja Brodeckiego, część jego dóbr wraz z miastem Strumieniem przeszła na własność Kazimierza II i została połączona ze skoczowskim kluczem domeny książęcej. Książę Waclaw III Adam zmuszony spłacić długi swoje oraz swojego syna Fryderyka Kazimierza, sprzedał klucz bielski, frysztacki, frydecki i skoczowsko-strumieński. Ten ostatni w roku 1573 kupił Kaspar Logau ze Starej Wsi za 236 tys. zł. W skład państwa skoczowsko-strumieńskiego wchodziły miasta Skoczów i Strumień oraz wsie, Brenna, Górki Małe, Kiczycze, Kowale, Lipowiec, Łazy, Wieszczyta, Wiślca, Zarzeczce, Zbytków oraz interesujące nas Zabłocie z Mnichem, zob. I. Panic, *Śląsk Cieszyński w początkach czasów nowożytnych...*, s. 67–68, 228; W. Gojniczek, *Urzędy książęce i ziemskie...*, s. 129–130. Drugi z synów księcia Waclawa III Adama, książę Adam Waclaw, około roku 1595 dzięki środkom wniesionym do małżeństwa przez Elżbietę, księżniczkę kurlandzką oraz dzięki szlachcie Księstwa Cieszyńskiego, wykupił państwo skoczowsko-strumieńskie, które jako jedyne wróciło do domeny książęcej, zob. tamże, s. 38–39.

(Paseki przy Drogomyślu są obecnie przysiółkiem Zabłocia), wreszcie o lasy należące do Strumienia³⁶. W urbarzu państwa skoczowsko-strumieńskiego z roku 1621 odnajdziemy mieszkańca Strumienia, Bartosza Dwornika zwanego także Szumskim, który mógł być właścicielem interesującej nas pasieki Szumskiego. W roku 1626 otrzymał od księżnej Elżbiety Lukrecji potwierdzenie praw do łąki położonej przy granicy z Drogomyślem³⁷. W tymże urbarzu trafimy również na młynarza z Mnicha, Mikołaja Sswrczyne³⁸ oraz zlokalizowany w Mnichu staw Sswrczyny, a także leżący w Zabłociu staw Myskowski³⁹. W zdjęciu józefińskim, które objęło teren Księstwa Cieszyńskiego blisko 150 lat po rozgraniczeniu Zawady od dóbr książęcych, wciąż odnaleźć możemy jeszcze staw i młyn zapisany jako Swirznowski⁴⁰.

Wymienione punkty graniczne pozwalają współcześnie zlokalizować Zawadę z dużą dokładnością pomiędzy Zabłociem a Drogomyślem. Gdyby jednak dokument

³⁶ LT 818.

³⁷ *Urbarz Państwa...*, s. 70, zob. także przypis 121.

³⁸ *Urbarz Państwa...*, s. 85. Początki wioski Mnich wymagają odrębnego omówienia. Dotychczas uważano, że po raz pierwszy ta miejscowość wzmiankowana była dopiero w roku 1621 w urbarzu państwa skoczowsko-strumieńskiego. Mnich jednak w owym urbarzu nie ma swojej odrębnej rubryki, płatnicy z Mnicha występują obok płatników z wioski Zabłocie, zob. tamże, s. 85–86; I. Panic, *Śląsk Cieszyński w początkach czasów nowożytnych...*, s. 163. Świeże spojrzenie na założenie wioski Mnich przynosi lektura katalogu metryki kancelarii księcia Wacława III Adama z lat 1558–1574, zachowanego w odpisie księdza Leopolda Jana Szersznika, a wydanego przez Radima Jeża. W roku 1559 książę Wacław III Adam podarował leżącą w państwie skoczowskim wieś, szlachlicowi Janowi Bielskiemu z Biele. Aby precyzyjnie oddać jej położenie, zaznaczono że Mnich leży nad Myszkowskim stawem. Dzięki temu wiemy, że pierwsza wzmianka o wsi Mnich pochodzi z roku 1559, a nie z roku 1621, zob. Radim Jež, *Listiny těšínských knížat renesančního věku. Rekonstrukce knihy „Matrica privilegiorum ab anno 1558”*, Czeski Cieszyn 2010 (Studie o Těšínku, 19), s. 101. Robert Mrózek wskazuje, że nazwa Mnich pochodzi od urzędzenia mnich, dzięki któremu możliwa była regulacja poziomu wody w stawie lub od stawu o tej samej nazwie, patrz R. Mrózek, *Nazwy miejscowe...*, s. 119. Wojciech Kiełkowski przypuszcza, że stawem tym mógł być wspominany w urbarzu z roku 1621 Mnich Sswrczyny oraz rybnik Mnychowy przy Drahomyśli, zob. Wojciech Kiełkowski, *Chybie. Dzieje gminy od czasów najdawniejszych do współczesności*, Chybie 2009, s. 28, 36. Warto nadmienić, że staw o którym wspomina Kiełkowski, po raz pierwszy wzmiankowany jest we wspomnianym już dyplomie z 1515 r., w którym Mikołaj Brodecki, zapisując uposażenie swojej żonie Annie, wylicza stawy, które zostają przy Drogomyślu, wśród nich występuje przywoływany już staw zawadzki oraz staw Mnichowy, zob. LT 402. Uważamy, że staw Mnich Sswrczyny należał do młynarza Mikołaja Sswrczyny oraz za wysoce prawdopodobne, że młyn, który użytkował Mikołaj Sswrczyna w 1621 r. to ten sam młyn, na którym oparto granicę między dobrami księcia Adama Wacława a Zawadą i Drogomyślem Jerzego Czelo. Przekonanie to wzmacnia fakt, że w rzeczonym dokumencie wymienione są dwa młyny, jeden nazywany Zabłockim oraz drugi Swierczynowskim, podczas gdy w sześć lat później wydanym urbarzu, w części przypisanej Zabłociu dalej wymienione są tylko dwa młyny.

³⁹ *Urbarz Państwa...*, s. 86.

⁴⁰ Zdjęcie Józefińskie, mapa Śląska, 1763–1764, karta 6, http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=en&map_root=1vm&map_region=sl&map_list=s006 [dostęp: 27 VIII 2017]; Zdjęcie józefińskie przekazuje często zniekształcone nazwy, tym bardziej uznać możemy za prawdopodobne że staw i młyn opisany jako Swirznowski, a zaznaczony na zdjęciu józefińskim na granicy Drogomyśla z Zabłociem, jest młynem Swierczynowskim z dokumentu z roku 1615. Więcej o zdjęciu józefińskim zob. Waldemar Bukowski, Andrzej Janeczek, *Mapa józefińska Galicji (1779–1783) w przededniu edycji. Przedmiot i założenia programu wydawniczego*, „Studia Geohistorica”, 1, 2013; *Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779–1783*, red. Waldemar Bukowski, t. 1, Kraków 2012.

z roku 1615 zachował się jedynie w części lub w odpisie, to również z wysokim prawdopodobieństwem moglibyśmy założyć, że chodzi o Zawadę przy Drogomyślu. Podstawą takiego założenia jest fakt, że Zawada przy Piotrowicach wchodziła w owym czasie w skład państwa frysztackiego⁴¹. Dodajmy, że drugie w Księstwie Cieszyńskim Zabłocie, leżące na zachód od Olzy, dla odróżnienia nazywane Zabłociem przy Boguminie, nie było częścią państwa frysztackiego ani nie graniczyło z Zawadą przy Piotrowicach. Książę Adam Waław nie mógł wyznaczać granicy terenu, który bezpośrednio do niego nie należał; jego własnością było Zabłocie leżące w państwie skoczowsko-strumieńskim, graniczące – jak wynika z dyplomu z roku 1615 – z Zawadą przy Drogomyślu⁴².

Z powodu nierozpoznanania Zawady przy Drogomyślu jako odrębnej osady, w historiografii Śląska Cieszyńskiego dochodziło do pewnych sprzeczności bądź pomyłek polegających na identyfikowaniu jej jako Zawady przy Piotrowicach.

Pierwszy błędnie opisał Zawadę wybitny czeski badacz Ladislav Hosák, który paradoksalnie jako jedyny rozróżnił Zawadę, wieś koło Skoczowa (Drogomyśla) oraz Zawadę wieś koło Frysztatu (Piotrowic). Niestety błędnie przyporządkował on momenty z dziejów obu wiosek i tak wzmianka o Zawadzie z roku 1447 jest u niego wzmianką o Zawadzie przy Drogomyślu miast przy Piotrowicach; dokument z roku 1454 jest dla niego nieznanym, natomiast dokument księcia Kazimierza II z roku 1487 prawidłowo zalicza do grona związanych z Zawadą przy Drogomyślu; następnie błędnie, jako właściciela tej miejscowości, podaje w roku 1570 Bartłomieja Tamfelda z Tamfeldu, który posiadał dział na Zawadzie przy Piotrowicach; nie są mu znane dyplomy z lat 1607 oraz 1615; dla Zawady przy Piotrowicach jako najstarszą wzmiankę

⁴¹ Zawada przy Piotrowicach wymieniana jest jako część państwa frysztackiego w pierwszym urbarzu tego majątku z roku 1571 w którym odnajdziemy m.in. wzmiankę o młynie w Zawadzie znajdującym się pod śluzą stawu, co koreluje z tym, co już zostało powiedziane nt. pochodzenia nazwy Zawada, zob. Barbara Poloczkowa, *Urbarz „państwa” frysztackiego z roku 1571*, „Pamiętnik Cieszyński”, 12, 1997, s. 29. Urbarz wydał Walter Kuhn, zob. *Vier oberschlesische Urbare des 16. Jahrhunderts*, hrsg. Walter Kuhn, Würzburg 1973. Urbarz frysztacki opisał Rudolf Žáček, *Urbář fryštátského panství z roku 1571*, „Těšínsko”, 37, 1994, 1, s. 1–2. Kolejny raz jako część państwa frysztackiego, wymieniana Zawada jest w urbarzu z roku 1588, zob. Zemský Archiv Opava, Urbarní komise slezská, inv. č.1603, sign.2/9. Jeszcze przed sprzedażą przez księcia Waława III Adama państwa frysztackiego, jego syn książę Fryderyk Kazimierz w roku 1569 zastawił Zawadę miastu Frysztat, zob. Andělin Grobelný, *Do kroniky obce Závady na Karvinsku*, „Těšínsko”, 12, 1969, 1, s. 2. W roku 1570 pisze się na Zawadzie Bartłomiej Tanffald z Tanffaldu, który skarżył się na to że mieszczanie frysztaccy urządzili w Zawadzie gospodę i uszczuplali jego dochody, zob. I. Panic, *Śląsk Cieszyński w początkach czasów nowożytnych...*, s. 319. U progu XVII w. na Zawadzie pisze się Maciej Skrzyszowski z Trzeczkwic, zob. Jan Tilgner, *Dziennik*, oprac. I. Panic, Kraków 2012, s. 88. Mało prawdopodobne by chodziło tutaj o Zawadę przy Drogomyślu skoro w roku 1600 sprzedał ją wraz z Drogomyślem Jerzy Czeło swojemu bratu Janowi, Zawada wcześniej należała do ich ojca, Kacpra, zob. LT 732.

⁴² W roku 1573 książę Waław III Adam zmuszony spłacić wszystkie długi zmarłego syna Fryderyka Kazimierza (1571) sprzedał państwo bielskie, frydeckie, frysztackie oraz skoczowsko-strumieńskie. Ostatecznie nie sprzedano w całości państwa frysztackiego; największą jego część, w tym Frysztat, Zawadę i Piotrowice kupił Waław Cygan ze Słupska. Od tego momentu Frysztat i okolice już nigdy nie weszły w skład księżęcej domeny, zob. R. Jež, *Listiny...*, s. 33–36 i przypis nr 4 do dokumentu nr 42, s. 94; R. Žáček, *Urbář...*, s. 1; I. Panic, *Śląsk Cieszyński w początkach czasów nowożytnych...*, s. 67, 226–227.

podaje rok 1572 – nie znał urbarzy państwa frysztackiego z roku 1571 i roku 1588, w których opisana jest Zawada przy Piotrowicach; następną datą, która zdaniem tego autora dotyczy Zawady przy Piotrowicach, jest dopiero rok 1796⁴³.

Hosák, przytaczając dokument z roku 1487, powołuje się na ustalenia Gottlieba Biermanna, który wymienia Zawadę wraz z Drogomyślem w kontekście uposażenia Mikołaja Brodeckiego, niestety nie podając więcej informacji na temat obu wiosek⁴⁴.

Julius Bayer w swojej pracy poświęconej Frysztatowi, wśród właścicieli Zawady przy Piotrowicach wymienia Mikołaja Brodeckiego, powołując się na dokument wystawiony przez księcia Kazimierza II z roku 1488⁴⁵.

Również współcześni autorzy błędnie identyfikują Zawadę. Robert Mrózek w *Nazwach miejscowych dawnego Śląska Cieszyńskiego* rozróżnia tylko jedną wioskę o interesującej nas nazwie – Zawadę przy Piotrowicach. Jednocześnie wśród źródeł historycznych, w których pojawia się nazwa tej wsi, powołuje się także na dokumenty z roku 1454, roku 1487 oraz z roku 1607, a więc te dotyczące Zawady przy Drogomyślu⁴⁶.

Andělín Grobelný w swoim artykule poświęconym dziejom Zawady przy Piotrowicach zauważył, że już Hosák wspominał o związkach tej miejscowości ze Skoczowem. Autor wysunął przypuszczenie, że być może Zawada wraz ze Skoczowem tworzyła jeden majątek, sam jednak zaraz przyznaje, że nic więcej o tym nie wie. Dla Hosáka Zawada wzmiankowana w roku 1487 to miejscowość należąca do Mikołaja Brodeckiego leżąca w okolicach Skoczowa, dla Grobelnego to Zawada przy Piotrowicach, której właścicielem jest Mikołaj Brodecki, posiadający również odległy Drogomyśl⁴⁷.

Niezauważanie Zawady przy Drogomyślu skutkuje także błędnym opisem uposażenia rodziny Czelo z Czechowic. Jan Krukowski w *Genealogii rodziny Czelo* wymienia dokument z roku 1615 rozgraniczający dobra książęce od dóbr Jerzego Czelo, Drogomyśla i Zawady⁴⁸, niestety nie wyciąga z jego treści żadnych wniosków i na mapie, na której przedstawia stan posiadania rodziny Czelo z Czechowic, błędnie zaznacza Zawadę przy Piotrowicach⁴⁹.

Zawada przy Drogomyślu nie występuje także w wykazie miejscowości ujawnionych w latach 1316–1525, zamieszczonym w monografii *Śląsk Cieszyński w średniowieczu*

⁴³ L. Hosák, *Historický místopis...*, Praha 2004, s. 934.

⁴⁴ G. Biermann, *Geschichte...*, s. 104.

⁴⁵ J. Bayer, *Denkwürdigkeiten...*, s. 303. Autor przywołuje rok 1488 nie podając niestety źródła tej informacji, przypuszczamy, że było nim pierwsze wydanie pracy G. Biermanna, *Geschichte des Herzogthums Teschen* z roku 1863. Uważamy, że Julius Bayer pomylił się i podał rok 1488 zamiast rok 1487, w którym opisane przez niego wydarzenie faktycznie miało miejsce.

⁴⁶ R. Mrózek, *Nazwy miejscowe...*, s. 195.

⁴⁷ A. Grobelný, *Do kroniky...*, s. 1–14.

⁴⁸ Jan Krukowski, *Genealogia rodziny Czelo*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach”, t. 5. Gliwice 1989, s. 292.

⁴⁹ Tamże, s. 293. Interesujące, że w latach 1614 i 1615 jako właściciel Drogomyśla i Zawady znów występuje Jerzy Czelo, który w roku 1600 odsprzedał te wsie lub swoje działki na nich bratu Janowi Czelo. Jan Krukowski rozważa dwie ewentualności – śmierć Jana Czelo i przejęcie jego majątku przez brata Jerzego lub jego odkupienie po roku 1607, zob. tamże, s. 292.

do 1528 roku. Ów wykaz podaje pierwszą wzmiankę tylko o Zawadzie przy Piotrowicach, a więc rok 1447⁵⁰.

Reasumując, w przypadku dwóch dokumentów – z roku 1454 i roku 1487 – nic nie przemawia za tym, że dotyczą Zawady przy Piotrowicach. Za wersją, że wymieniona w nich Zawada jest tą leżącą przy Drogomyślu, świadczy ten sam właściciel; nie bez znaczenia pozostaje, że za każdym razem obie wioski są wspólnie wzmiankowane. Sporządzony ponad 100 lat po nich kolejny dokument dotyczący Drogomyśla i Zawady w swojej treści – z wyraźnie zarysowaną granicą Zawady z księżącym Zabłociem przy Strumieniu – nie pozostawia wątpliwości, że chodzi o wioskę Zawadę przy Drogomyślu. Nasze przypuszczenia wzmacnia dodatkowo fakt, że niektóre z nazw wymienionych w dokumencie z roku 1615 pojawiają się jeszcze na mapowaniu z połowy wieku XVIII i pokrywają się z tym obszarem, który dzisiaj mieszkańcy Drogomyśla nazywają Zawadą. Mając pewność, że omawiany teren zajmowała na przełomie wieku XVI i XVII wieś Zawada, łatwiej nam zrozumieć, że Zawada wzmiankowana wraz z Drogomyślem ponad 100 lat wcześniej w roku 1454 i roku 1487 roku mogła zajmować ten sam obszar, który rzeczywiście przy Drogomyślu istniał.

Zagadką pozostaje, dlaczego po niespełna 100 latach od momentu, kiedy Zawada została wchłonięta przez Drogomyśl, znów opisywana jest jako samodzielna miejscowość w dwóch dokumentach – z roku 1607 i roku 1615. Być może dla łatwiejszego dzielenia uposażenia wewnątrz rodziny Czelo skorzystano z tego, że Zawada była dawniej samodzielną wioską i znów tak zaczęto nazywać ten dział Drogomyśla. Być może Zawada nie znikła po roku 1515, co wywodziliśmy z tego, że Mikołaj Brodecki wymieniał zawadzki staw jako część Drogomyśla. Wtedy jednak musielibyśmy przyjąć, że ów zbiornik wodny był już częścią Drogomyśla i leżał nie w Zawadzie, ale na granicy z tą miejscowością, która nie stała się częścią uposażenia Anny, żony Mikołaja Brodeckiego.

Po roku 1615 Zawada przy Drogomyślu już nie pojawia się w źródłach, przynajmniej tych, które znamy. Wielką stratą dla poznania dziejów obu miejscowości jest zaginiony kopiarz Drogomyśla⁵¹. Nie ulega jednak wątpliwości, że Zawada w pierwszej połowie wieku XVII ostatecznie stała się integralną częścią Drogomyśla. Pamięć o niej przetrwała w lokalnym nazewnictwie do czasów współczesnych. U progu wieku XVIII, w czasie gdy Drogomyśl pozostawał własnością barona Jerzego Fryderyka Bludowskiego z Dolnych Błędowic, zyskał nowy dział – osadę Knaj położoną na lewym brzegu rzeki Wisły, która wpięrow ujawniła się jako folwark w roku 1722⁵², a w roku 1724 jako przysiółek⁵³.

⁵⁰ I. Panic, *Śląsk Cieszyński w średniowieczu...*, s. 312–313.

⁵¹ W. Gojniczek, *Kopiarz majątku ziemskiego w Pruchnej z początków XVIII wieku*, [w:] *Archiwa i archiwalia górnośląskie*, t. 1, red. Edward Długajczyk, W. Gojniczek, Barbara Kalinowska-Wójcik, Katowice 2008, s.73.

⁵² R. Mrózek, *Nazwy miejscowe...*, s. 91.

⁵³ Jonas Nigrini, mapa Księstwa Cieszyńskiego, 1724, <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/029/372/2619321452/> [dostęp: 27 VIII 2017]; J. Wieland, mapa Księstwa Cieszyńskiego, 1736 r., <http://biblio>.

ZAWADA – A FORGOTTEN VILLAGE NEAR DROGOMYŚL

The settlement network of the Duchy of Cieszyn is well-researched and has a rich literature. The problem in painting a full picture lies in places that have deteriorated, have been considered lost or absorbed by neighboring, more resilient urban organisms.

One of the towns in Cieszyn Silesia that have been considered lost is Zawada near Drogomyśl. Unfortunately, its existence in literature has been ignored by both Polish and Czech researchers, with the exception of one scholar who was exceptionally distinguished in this field, Ladislav Hosák (who, however, was not aware of all sources mentioning Zawada – what is more, he attributed some dates from its history to another town of the same name, Zawada near Piotrowice).

The first mention of Zawada dates back to 1454, when it is mentioned as inheritance left by Goch of Ochaby. In 1487 prince Kazimierz II confirmed its ownership to his marshal, Mikołaj Brodecki. In 1607, Prince Adam Waclaw gifted the village to Jan Czelo, and in 1615 the same prince at the request of Jerzy Czelo set the border between Zawada and Zabłocie.

Interestingly, in all these documents, Zawada is mentioned in the company of Drogomyśl, and the two are always owned by the same person. We think that after 1615, when all mentions of Zawada in literature cease, it became part of the larger Drogomyśl. However, the memory of Zawada survived among residents, who still use the name to refer to the area between Zabłocie and Drogomyśl.

The aim of this article is to show that in the case of four mentions (from 1454, 1487, 1607 and 1615) there is nothing to suggest that they concern the Zawada near Piotrowice, but rather that they confirm the existence of the Zawada near Drogomyśl, especially in the case of the mention from 1615, where there is a clear definition of Zawada as a place between the noble estate of Drogomyśl and princely estate of Zabłocie.